

Seksuaalinen tasavertaisuus ry

Helsinki

29.3.2008

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto

Seta ry:n lausunto koskien yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista ja yhdenvertaisuustoimikunnan välimietintöä

Seta ry kiittää mahdollisuudesta lausua yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamisesta ja yhdenvertaisuustoimikunnan välimietinnöstä. Järjestö toivoo voivansa olla koko yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistusprosessin ajan mukana edesauttamassa mahdollisimman hyvän ja kattavan lain laatimista.

Seta on 18 kansalaisjärjestön kattojärjestö, jonka perustehtävä on edistää sitä, että ihmisoikeudet, yhdenvertaisuus ja hyvinvointi toteutuvat riippumatta ihmisen seksuaalisesta suuntautumisesta, sukupuoli-identiteettistä ja sukupuolen ilmaisusta.

I Yleistä

Seta on pitänyt toimikunnan toimeksiannon lähtökohtia oikean suuntaisina. Mietinnön mukaan:

- 1) Nykyisen lainsäädännön mukaista suojan tasoa ei heikennetä eikä lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämismittareita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kavenneta, vaan niitä pyritään edelleen vahvistamaan, ja
- 2) tavoitteena on lainsäädäntö, joka vahvistaisi yhdenvertaisuuden suojaa kattamalla entistä selkeämmin kaikki syrjintäperusteet, soveltumalla yhdenmukaisemmin kaikkiin elämänalueisiin ja asettamalla eri syrjintätilanteet mahdollisimman samanlaisten oikeussuojakeinojen ja seuraamusten piiriin.

Seta lausuu Suomen yhdenvertaisuuslainsäädännöstä seuraavaa:

Liittyen suomen lainsäädäntöön, Euroopan unionin perussopimukseen (artikla 13) unionin syrjinnän vastaiseen säätelyyn, EY-tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöihin, seksuaalinen suuntautuminen tulee lisätä Suomen perustuslain yhdenvertaisuutta koskevaan perussäännökseen (perustuslain 6§). Lisäksi kyseisessä säännöksessä mainittua sukupuolen käsitettä tulee tarkentaa siten, että se selkeästi kattaa sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun.

Yleisesti mietinnöstä

Seta toivoo, että toimikunta kiinnittää jatkossa enemmän huomiota syrjinnän arkitodellisuuteen Suomessa

Helmikuussa julkaistu välimietintö kuvaa yksityiskohtaisesti yhdenvertaisuuslainsäädännön tilaa, puutteita ja esittää ratkaisumalleja. Mietintö on hyvin lainsäädäntöpainotteinen ja siinä käsitellään yhdenvertaisuutta varsin abstraktilla tasolla. Toimikunnan tulisi nojata työssään enemmän rakenteelliseen eriarvoisuuteen ja syrjintään liittyvään kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimustietoon. Hyvän lainsäädännön luominen edellyttää selkeätä käsitystä yhdenvertaisuuden toteutumiseen liittyvistä arjen ongelmista.

Setan mukaan on kiinnitettävä erityistä huomiota niihin syrjintäperusteisiin, joista ei kerry riittävästi tietoa esimerkiksi viranomaistoiminnan kautta. Työministeriön toteuttaman syrjinnän seuranta Suomessa arvioineen MERA-hankkeen loppupäätelmien mukaan seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun liittyvästä syrjinnästä ei juurikaan kerry tietoa.

Lainsäädännön perusrakenteesta ja viranomaisorganisaation rakenteesta

Seta kannattaa mahdollisimman yhdenmukaista säätelyä. Järjestö toteaa, että seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvän yhdenvertaisuuden edistämisen, seurannan ja valvonnan näkökulmasta keskeisin ongelma on hajautettu säätely ja riittämätön viranomaisvalvonta.

Säätelyn mallista

Seta katsoo, että toimikunnan toimeksiannossa esitetyt tavoitteet toteutuisivat parhaiten joko uuden yhdenvertaisuus- ja kahden erityislain tai yhden yhteisen lain mallien avulla.

Kuten välimietinnössä todetaan seksuaaliseen suuntautumiseen kohdalla yhdenvertaisuuslain soveltamisala ja viranomaisvalvonta eivät ole yhtä kattavia kuin esimerkiksi etnisen alkuperän kohdalla. Toisaalta sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua ei mainita riittävän selkeästi tasa-arvolainsäädännössä. Vaikka tasa-arvovaltuutettu on tulkinnut lakia laaja-alaisesti, valtuutetun tulkinnat eivät sido tuomioistuimia. Moniperustaisen syrjinnän huomioiminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat toteutuneet puutteellisesti. Tämän takia syrjintäperusteita ei voi lopulta täysin erottaa toisistaan, sillä saman yksilön kohdalla voi toteutua samanaikaisesti

useampaan syrjinnälle alttiiseen ryhmään kuulumisen. Viranomaistyönä tehdyssä tasa-arvotyössä on usein unohtunut seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt ja vähemmistövaltuutetun toimiston työssä on harvoin (jos lainkaan) nostettu esiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden asema (pois lukien sisäministeriön ja sitä aiemmin työministeriön hallinnoimat SEIS ja YES yhdenvertaisuushankkeet).

Viranomaisorganisaation rakenteesta

Setan mielestä viranomaisorganisaatiota voidaan kehittää sekä nykyisen organisaation pohjalta että perustamalla yhdistetty viranomaisorganisaatio.

Nykyisen organisaation kehittämisen mallissa tulisi tasa-arvo ja vähemmistövaltuutetun toimintaa yhtenäistää siten, ettei nykyisiin lakeihin kirjattuja seuranta-, valvonta- ja edistämismittareita ja niihin liittyviä toimivaltuuksia kummankaan valtuutetun kohdalla kavenneta. Tässä mallissa syrjintälautakunnan ja vähemmistövaltuutetun toimiston toimialaa ja resursseja tulisi laajentaa kattamaan seksuaalinen suuntautuminen. Toimistoon olisi perustettava erityinen virka, jonka haltijan erityisosaamisala olisi seksuaalinen suuntautuminen syrjintäperusteena. Työelämää koskeva seuranta- valvonta ja edistämismittari tulisi siirtää työsuojelupiireiltä vähemmistövaltuutetun toimistoon. Kyseisessä mallissa sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu pitäisi säätää eksplisiittisesti tasa-arvovaltuutetun toimiston piiriin kuuluvaksi sukupuoleen liittyviksi ominaisuuksiksi ja syrjintäperusteiksi. Toimistoon tulisi perustaa erityinen *sukupuolivähemmistöihin syrjintäperusteena* keskittynyt virka. Kyseisten viranomaisten välistä vuoropuhelua tulisi lisätä nykyisestä ja erityistä huomiota tulisi kiinnittää moniperustaiseen syrjintään.

Mahdollinen yhdistetty viranomaisorganisaatio voidaan Setan mukaan perustaa joko valtioneuvoston tai eduskunnan yhteyteen. Yhdenvertaisuuden edistämistavoite puoltaa sijoituspaikkana valtioneuvostoa. Toisaalta viranomaisen itsenäisyys on taattavissa monivuotisen valtuutettuperinteen nojalla. Yhdistetyssä mallissa uudessa viranomaisorganisaatiossa on taattava seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun liittyvä asiantuntemus, esimerkiksi perustamalla organisaatioon erityiset *seksuaalivähemmistöjen ja sukupuolivähemmistöjen* syrjintään ja niiden ehkäisyyn keskitetyt, riittävän korkeat virat.

Setan painottaa, että uudistukselle on osoitettava riittävät resurssit,, jolloin eri syrjintäperusteiden asiantuntemus ja painoarvo viranomaistoiminnassa pystytään takaamaan.

Toimikunnan työhön liittyneessä keskustelussa on usein viitattu Ruotsiin, jossa eri syrjintävaltuutettuja ollaan yhdistämässä samaan organisaatioon. Seta muistuttaa, että Ruotsiin perustettiin jo vuonna 1999 seksuaalivähemmistövaltuutetun toimisto (www.homo.se). Nykyisin toimistossa työskentelee valtuutetun lisäksi 11 henkilöä. Suomen vähemmistövaltuutetun toimistossa on töissä valtuutetun lisäksi 8 henkilöä.

Kuluneen yhdeksän vuoden aikana Ruotsin valtuutetun toimisto on tehnyt ansiokasta työtä. Huomion arvoista on, että Ruotsissa kyseisellä valtuutetulla on mahdollisuus nostaa kanteen syrjinnän kohteeksi joutuneen henkilön puolesta. Syrjintään puuttumisen lisäksi valtuutetun toimisto on kampanjoinut seksuaaliseen suuntautumiseen ja yhdenvertaisuuteen liittyvien kysymysten näkyväksi tekemisen ja asiallisen tiedon puolesta. Kyseiseen vähemmistöön kuuluvat henkilöt ovat tulleet tietoisiksi oikeuksistaan ja he ovat tuoneen aktiivisemmin syrjintätapauksia

esiin. Samalla koko ruotsalainen yhteiskunta on oppinut ymmärtämään seksuaalisen suuntautumisen yhdenvertaisuuskysymyksenä.

Erillisillä syrjintävaltuutetuilla on ollut suuri symbolinen arvo yhdenvertaisuuden edistämässä Ruotsissa ja tämä tulee huomioida Suomen yhdenvertaisuuslainsäädäntöön liittyvän viranomaisvalvonnan uudistamisessa. Ruotsin kokemukset puoltavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöasiavirkojen perustamista.

Viitaten Ruotsissa saavutettuihin positiivisiin kokemuksiin, Seta esittää, että syrjintää valvoville viranomaisille annetaan oikeus nostaa kanne syrjintää kohdanneen henkilön puolesta.

Terminologiasta

Seta pitää välimietinnössä esitettyjä terminologisia muutoksia tarkoituksenmukaisina (pois lukien sivulla 43 oleva käännös ruotsinkielestä, ks. yksityiskohtainen tarkastelu).

Taustaksi terminologiasta:

Seksuaalinen suuntautuminen voi kohdistua eri, samaan tai molempiin sukupuoliin. Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat esimerkiksi homo- ja bi-seksuaaliset miehet ja naiset.

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön sukupuolta ja sukupuolen kokemista. Sukupuolen kokemiseen liittyy keskeisesti sukupuolen ilmaisu. Sukupuolivähemmistöihin kuuluu ihmisiä, joiden biologisen, sosiaalisen ja psyykkisen sukupuolen ulottuvuudet ovat ristiriidassa keskenään, esimerkiksi: transsukupuoliset (eli ihmiset, jotka eivät koe kuuluvansa siihen sukupuoleen, johon heidät on syntymän yhteydessä määritelty ja lapsena kasvatettu ja jotka tarvitsevat sukupuolen korjaushoitoja), transvestiitit (henkilöt, joilla on voimakas tarve eläytyä vastakkaiseen sukupuoleen ja ilmaista sitä esimerkiksi pukeutumisen avulla), transgender-ihmiset (esimerkiksi ihmiset, jotka elävät pysyvästi mieheyden ja naiseuden välillä eivätkä välttämättä tarvitse tai halua ruumiillisia sukupuoliominaisuuksia muuttavaa sukupuolenkorjaushoitoa) ja intersukupuoliset (yleisnimi tiloille, joissa yksilön fyysiset, sukupuolta määrittävät tekijät eivät ole yksiselitteisesti miehen tai naisen).

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä arvioidaan olevan Suomessa 5-15 % väestöstä, eli ryhmään kuuluu useita satojatuhansia henkilöitä. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä arvioidaan Suomessa olevan lisäksi noin 50 000 henkilöä. Myös näiden henkilöiden perheen jäsenet ja läheiset saattavat joutua syrjityksi kyseisien perusteiden nojalla.

II Toimikunnan esityksistä

Toimikunnan kokoonpano

Seta vastustaa jaostojen rooleihin mahdollisesti liittyvää eriarvoisuutta.

Seta esittää, että kansalaisjärjestökentältä nimetään kaksi edustajaa itse toimikuntaan ja että kansalaisjärjestöjaoston toimeksianto muutetaan saman sisältöiseksi kuin

työelämäjaoston. Esityksen mukaan työelämäjaosto avustaa toimikuntaa, kun taas kansalaisjärjestöjaostoa kuullaan toimikunnan valmistelemista ehdotuksista.

Seta ei pidä toimikunnan kokoa riittävänä perusteluna työmarkkina- ja kansalaisjärjestöjen eriarvoiselle kohtelulle yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistamista pohtivan toimikunnan työssä.

Seta muistuttaa, että kyseessä ei ole pelkästään työelämään liittyvä uudistus. Mietinnössä korostetaan kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisjärjestöjen roolia. Seta ei löydä mietinnöstä perusteita työmarkkinajärjestöjen roolin erityiselle korostamiselle toimikunnan työssä.

Eriarvoinen kohtelu on ristiriidassa myös Vanhasen I hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman tavoitteiden kanssa.

Työelämäjaoston nimityksiä pohdittaessa tulee taata seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen ja työelämän tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyöhön liittyvä asiantuntemus.¹

Seta on käytettävissä mahdollisesti perustettavan kansalaisjärjestöjaoston jäseneksi.

III Mietinnön yksityiskohtainen tarkastelu

I/3. Kehitys Euroopan unionissa ja kansainvälinen kehitys

(sivu 26, neljäs kappale)

Seta pitää tärkeänä komission suunnitelmia aloittaa uuden syrjintää työelämän ulkopuolella koskevan direktiivin valmistelu perussopimuksen 13 artiklaan kirjattujen syrjintäperusteiden mukaisesti. Direktiivillä on merkitystä suomalaisten yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Unionissa, jossa syrjintäsuoja on puutteellinen, vapaan liikkuvuuden periaate toteutuu puutteellisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien kohdalla.

III/1 Ruotsi

(sivu 43, toiseksi viimeinen kappale)

Tekstissä suomennetaan (kahdessa kohtaa) ruotsin kielen ”könsöverskridande identitet eller utryck” transsukupuolisuudeksi. Kohdan tarkka käännös olisi sukupuolen ylittävä identiteetti tai ilmaisu. Suomessa on tässä yhteydessä käytetty käsitteitä sukupuolen ilmaisu ja sukupuoli-identiteetti.

IV/1.1. Lainsäädännön yhdenmukaisuus ja kattavuus

(sivu 49, viimeinen kappale)

Vaikka sukupuolivähemmistöjä ei mainita lainsäädännössä, tasa-arvolain perusteluihin on sisällytetty sukupuolen korjaukseen perustuvan syrjinnän kieltö. Setan tulkinnan mukaan kaikki,

¹ Helsingin yliopiton tutkijatohtori VTT Jukka Lehtonen ja tutkija Kati Mustola ovat tämän alan harvoja asiantuntijoita. He ovat työskennelleet EU:n rahoittamassa Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt työelämässä hankkeessa 2002–2005 ja heidän asiantuntemus on tunnustettu myös kansainvälisesti.

mitä tasa-arvolaisissa säädetään sukupuoliin perustuvasta syrjinnästä, koskee myös sukupuolen korjausprosessissa olevia tai sen läpikäyneitä ihmisiä. Setan mukaan olisi kuitenkin ensiarvoisen tärkeää ottaa selkeästi lain piiriin kaikki muutkin sukupuolivähemmistöt, kuten transvestiitit, joita on Suomessa kymmeniä tuhansia.

Syrjintäperusteina sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu kattaisivat kaikki sukupuolivähemmistöön kuuluvat. Ne tulisi mainita tasa-arvolaisissa.

(sivu 50, kolmas kappale)

Seta korostaa, että seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun eriarvoista asemaa suhteessa muihin syrjintäperusteisiin, jotka yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolaisissa mainitaan, nykyinsäädännössä ei voi perustella vedoten perustuslaissa mainittuun hyväksyttävään syyhyn.

IV/1.5. Yhdistysten ja järjestöjen osallistuminen hallinnollisiin ja oikeudellisiin menettelyihin

(sivu 55-56)

Seta puoltaa kansalaisjärjestöille annettavaa oikeutta nostaa kanne syrjintään kohdanneen nimissä.

Johanna Pakkanen
vt. pääsihteeri, Seta ry